

ધોરણ- 10

સંસ્કૃત

4. જનાર્દનસ્ય પશ્ચિમઃ સંદેશઃ

શ્રીકૃષ્ણનો અંતિમ સંદેશ

અનુવાદ સાથે સ્વાધ્યાય સોલ્યુશન

સંસ્કૃત સાહિત્યમાં મહાકવિ ભાસ એમની નાટ્યરચના માટે જાણીતા છે. એમનાં રચેલાં 13 (તેર) રૂપકો નાટકો મળે છે, જે ભાસનાટકચક્રમ્ નામે ઓળખાય છે. આ તેર રૂપકો પૈકીનાં દૂતધટોત્કચમ્ નામના એકાંકી રૂપકમાંથી પ્રસ્તુત નાટ્યાંશ લેવામાં આવ્યો છે.

આનું કથાવસ્તુ મહાભારત ઉપર આધારિત છે. કુરુક્ષેત્રમાં મહાભારતનું યુદ્ધ પ્રારંભ થઈ ચૂક્યું છે. તેમાં અભિમન્યુનો અન્યાયથી વધ થયો છે. આથી અર્જુન ભારે દુઃખી છે અને તેણે અભિમન્યુનો વધ કરનારાઓનો વધ કરવાનો સંકલ્પ જાહેર કર્યો છે. આ કુરુણ પરિસ્થિતિમાં હજુ પણ કોઈ રીતે યુદ્ધ રોકાય, તે માટે શ્રીકૃષ્ણ એક વધુ પ્રયત્ન કરી લેવાનું વિચારે છે. અભિમન્યુના વધની કુરુણ ઘટનાથી પાંડવોમાં જે શોક છવાયેલો છે, તેને ધૃતરાષ્ટ્ર અને દુર્યોધનની નજર સામે મૂકીને શ્રીકૃષ્ણ ધૃતરાષ્ટ્રને સમજાવવાનો ઉપક્રમ આદરે છે. તે ઘટોત્કચને પોતાનો દૂત બનાવે છે અને

શાંતિનો સંદેશ મોકલે છે. પણ યુદ્ધના ઉન્માદમાં ડૂબેલા દુર્યોધન અને તેના સહયોગી શકુનિ વગેરે આ શાંતિનો સંદેશ સાંભળવા તૈયાર નથી. છેવટે ઘટોત્કચ શ્રીકૃષ્ણનો પશ્ચિમ-અંતિમ સંદેશ સંભળાવે છે.

દૂત તરીકે ગયેલા ઘટોત્કચના દુર્યોધન અને શકુનિ સાથેના રોચક સંવાદો અહીં નાટ્યરસને જન્માવે છે. ભાસે રાક્ષસીના પુત્ર એવા ઘટોત્કચના પાત્રનો ઉપયોગ કરીને પ્રેક્ષકોના માનસપટલ ઉપર દુર્યોધનની રાક્ષસી વૃત્તિને સ્થાપવાનો સફળ પ્રયત્ન કર્યો છે. એક બાજુ રાક્ષસીનો પુત્ર ઘટોત્કચ માનવીય વર્તન આચરે છે અને બીજી બાજુ મનુષ્યનો પુત્ર દુર્યોધન રાક્ષસીય વર્તન આચરે છે. આ સરસ વિરોધાભાસ ભાસે પોતાની અનુપમ નાટ્યકળાના બળેઅહીં ઊભો કરી આપ્યો છે. દુર્યોધનનું આ વર્તન છેવટે તો આખાય કુટુંબનો વિનાશ નોતરે છે. સમાધાનનો પ્રસ્તાવ ન સ્વીકારનાર માણસ પોતાનો અને પોતાના કુટુંબનો વિનાશ કરી લે છે.

ઘટોત્કચઃ - (પ્રવિશ્ય) અયે અયમ્ અત્રભવાન્ ધૃતરાષ્ટ્રઃ। અનાર્યશતસ્ય
ઉત્પાદયિતા। (ઉપસૃત્ય) પિતામહ ! અભિવાદયે ઘટોત્ક.....। (ઇત્યર્થોક્તે) ન ન,
અયમ્ અક્રમઃ। યુધિષ્ઠિરાદયશ્ચ મે ગુરવો ભવન્તમભિવાદયન્તિ। પશ્ચાત્
ઘટોત્કચોઽહમ્ અભિવાદયે।

ઘટોત્કચ - (પ્રવેશ કરીને) અરે, આ પૂજ્ય ધૃતરાષ્ટ્ર છે. સો અનાર્ય પુત્રોના જનક.
(પાસે જઈને) પિતામહ! અભિવાદન કરું છું ઘટોત્ક. .. (એમ અડધું કહેતાં) ના,
ના, આ તો ક્રમભંગ છે. યુધિષ્ઠિર વગેરે મારા ગુરુજનો આપને પ્રણામ કરે છે.
પછી ઘટોત્કચ અભિવાદન કરું છું.

ધૃતરાષ્ટ્રઃ એહિ એહિ પુત્ર !

ધૃતરાષ્ટ્ર - આવ, આવ, પુત્ર!

ઘટોત્કચ:- અહો કલ્યાણઃ ખલુ અત્રભવાન્। કલ્યાણાનાં પ્રસૂતિં પિતામહમાહ
ભગવાન્ ચક્રાયુધઃ।

ઘટોત્કચ – અહા, આપશ્રી કલ્યાણકારી છો. ભગવાન ચક્રપાણિએ (શ્રીકૃષ્ણ)
કલ્યાણરૂપ વસ્તુઓના ઉદ્ભવસ્થાન આપ પિતામહને કહ્યું છે –

ધૃતરાષ્ટ્રઃ (આસનાત્ ઉત્થાય) કિમાજ્ઞાપયતિ ભગવાન્ ચક્રાયુધઃ।

ધૃતરાષ્ટ્ર- (આસન પરથી ઊઠીને) ભગવાન ચક્રધારીએ (શ્રીકૃષ્ણ) (મારે માટે) શો
આદેશ આપ્યો છે?

ઘટોત્કચઃ - ન ન ન। આસનસ્થેન એવ ભવતા શ્રોતવ્યો જનાર્દનસ્ય સન્દેશઃ।

ઘટોત્કચ –ના, ના, ના. આસન પર બેઠેલા જ આપે શ્રીકૃષ્ણનો સંદેશ સાંભળવો
જોઈએ.

ધૃતરાષ્ટ્રઃ યદાજ્ઞાપયતિ ભગવાન્ ચક્રાયુધઃ। (ઉપવિશતિ ।)

ધૃતરાષ્ટ્ર – જેવી ભગવાન ચક્રધારી (શ્રીકૃષ્ણ)ની આજ્ઞા. (બેસી જાય છે.)

ઘટોત્કચઃ- પિતામહ ! શ્રૂયતામ્।હા વત્સ ! અભિમન્યો ! હા વત્સ ! પુરુકુલપ્રદીપ !
હા વત્સ ! યદુકુલપ્રવાલ ! તવ જનની માતુલં મામપિ પરિત્યજ્ય પિતામહં
દ્રષ્ટુમાશયા સ્વર્ગમભિગતોઽસિ।પિતામહ ! એકપુત્રવિનાશાત્ અર્જુનસ્ય તાવત્ ઈદ્રશી
ખલુ અવસ્થા, કા પુનર્ભવતો ભવિષ્યતિ। તતઃ ક્ષિપ્રમ્ ઇદાનીમ્ આત્મબલાધાનં
કુરુષ્વ। યથા તે પુત્રશોકસમુત્થિતોઽગ્નિર્ન દહેત્પ્રાણમયં હવિરિતિ । શકુનિઃ યદિ
સ્યાદ્વાક્યમાત્રેણ નિર્જિતેયં વસુન્ધરા

ઘટોત્કચ - પિતામહ! સાંભળો : હાય, પુત્ર! અભિમન્યુ! હાય, પુત્ર કુરુકુળના તેજસ્વી
દીપક! અરેરે, બેટા! યદુકુળના અંકુર ! તારી માતાને, મામાને અને મને પણ
ત્યજીને પિતામહ પાંડુરાજ)ને મળવાની આશાએ તું સ્વર્ગે સિધાવ્યો છે! હે પિતામહ!

એક પુત્રના વિનાશથી અર્જુનની તો આવી ખરેખર સ્થિતિ છે, તો આપની વળી કેવી થશે? તો શીઘ્ર પોતાના પક્ષની સંપૂર્ણ સેનાને પાછી વાળી લો, જેથી પુત્રશોકથી ઉઠેલો અગ્નિ હવિષ્યની માફક તમારો જ પ્રાણ બાળી ન નાખે !

શકુનિઃ યદિ સ્યાદ્વાક્યમાત્રેણ નિર્જિતેયં વસુન્ધરા

વાક્યે વાક્યે યદિ ભવેત્સર્વક્ષત્રવધઃ કૃતઃ ॥

શકુનિ - જો માત્ર વાક્ય બોલવાથી જ આ પૃથ્વી જિતાઈ જાય અને જો એક-એક વાક્યમાં જ સર્વ ક્ષત્રિયોનો વધ થઈ જાય તો !

ઘટોત્કચઃ- શકુનિરેષ વ્યાહરતિ । ભોઃ શકુને ! અક્ષાન્ વિમુચ્ય ભવ બાણયોગ્યઃ।

ઘટોત્કચ – આ શકુનિ બોલે છે! હે શકુનિ! જૂગટાના પાસા છોડીને બાણ ધારણ કરવા યોગ્ય થઈ જા.

दुर्योधनः भो भोः प्रकृतिं गतः। वयमपि खलु रौद्राः राक्षसोग्रस्वभावाः।

दुर्योधन - અરે, ઓ ! (આ તો) પોતાના સ્વભાવ પર ગયો ! અમે પણ ખરેખર રૌદ્રરૂપ ધરાવનારા રાક્ષસોના જેવા ઉગ્ર સ્વભાવવાળા છીએ.

घटोत्कचः शान्तम् पापम् शान्तम् पापम्। राक्षसेभ्योऽपि भवन्त एव क्रूरतराः। कुतः-

न तु जतुगृहे सुप्तान् भ्रातृन् दहन्ति निशाचराः

शिरसि न तथा भ्रातुः पत्नीं स्पृशन्ति निशाचराः ॥

ઘટોત્કચ - પાપ શાંત થાઓ. (આમ ના કહેશો.) રાક્ષસો કરતાંય આપ બધા જ વધારે ક્રૂર છો ! કેમ કે –

નિશાચરો પણ લાક્ષાગૃહમાં સૂતેલા ભાઈઓને નથી બાળી નાખતા. તેઓ પોતાના ભાઈની પત્નીના મસ્તક (વાળ) પર તેવી રીતે હાથ પણ લગાડતાં નથી !

दुर्योधनः दूतः खलु भवान् प्राप्तो न त्वं युद्धार्थमागतः। गृहीत्वा गच्छ सन्देशं न
वयं दूतघातकाः ॥

दुर्योधन - તમે દૂત તરીકે અહીં આવેલા છો, યુદ્ધ કરવા આવ્યા નથી. સંદેશ લઈને
જાઓ; અમે દૂતના હત્યારાઓ નથી.

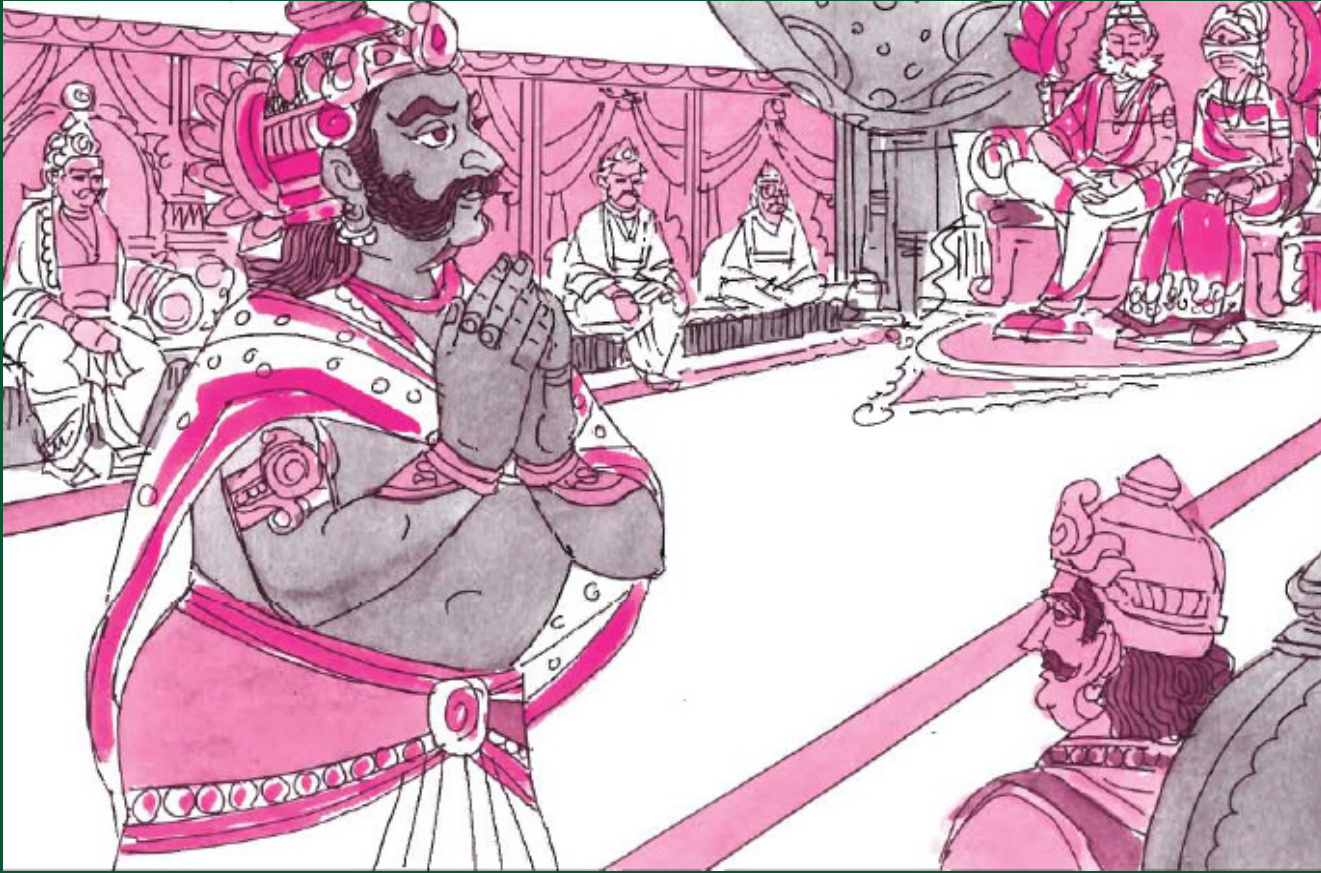
घटोत्कचः- (सरोषम्) किं दूत इति मां प्रधर्षयसि । मा तावत् भो ! न दूतोऽहम् ।
प्रहरध्वं समाहताः।

ઘટોત્કચ – (રોષપૂર્વક) શું ‘દૂત’ કહીને મને અપમાનિત કરે છે ? (જો એમ હોય, તો
–) રહેવા દો. ના, ના, હું દૂત નથી. ભેગા મળીને (મારા પર) પ્રહાર કરો.

(બધા ઊઠી જાય છે.)

धृतराष्ट्रः पौत्र ! घटोत्कच ! मर्षयतु भवान्। मद्वचनावगन्ता भव।

धृतराष्ट્ર - પૌત્ર! ઘટોત્કચ ! તમે ક્ષમા કરો. મારાં વચનોને સમજનાર બનો.

ઘટોત્કચઃ - ભવતુ ભવતુ । પિતામહસ્ય વચનાત્ દૂતોઽહમસ્મિ । ભો ભો
રાજાનઃ ! શ્રૂયતાં જનાર્દનસ્ય પશ્ચિમઃ સન્દેશઃ।

ઘટોત્કચ – ભલે, ભલે. પિતામહના કહેવાથી હું દૂત છું. અરે, ઓ રાજાઓ!

શ્રીકૃષ્ણનો અંતિમ સંદેશ સાંભળો -

ધર્મ સમાચર કુરુ સ્વજનવ્યપેક્ષાં

ધર્મનું આચરણ કરો; પોતાના બાંધવોની ચિંતા કરો;

યત્કાઙ્કિતં મનસિ સર્વમિહાનુતિષ્ઠ ।

જે કાંઈ તમારી હાર્દિક ઇચ્છા હોય તે બધું અહીં કરી લો,

જાત્યોપદેશ ઇવ પાન્ડવરૂપધારી

કેમ કે હિતકારી ઉપદેશની માફક પાંડવ અર્જુનના) રૂપમાં

सूर्याशुभिः सममुपैष्यति वः कृतान्तः ॥

यमराज सूर्यनां किरणोनी साथे तमारी पासे आवशे.

स्वाध्याय

प्र. 1. अधोदतेभ्यः विकल्पेभ्यः समुचितम् उत्तरं चिनुत-

(1) यदुकुलप्रवालः कः?

A. घटोत्कचः

B. अर्जुनः

C. अभिमन्युः

D. दुर्योधनः

(2) अभिमन्युः कस्य पुत्रः आसीत् ?

A. जनार्दनस्य

B. धृतराष्ट्रस्य

C. अर्जुनस्य

D. शकुनेः

(3) अभिमन्योः मातुलः कः?

A. दुर्योधनः

B. शकुनिः

C. जनार्दनः

D. घटोत्कचः

(4) 'शान्तं पापम् शान्तं पापम्।' इति कः वदति?

A. घटोत्कचः

B. धृतराष्ट्रः

C. शकुनिः

D. अर्जुनः

(5) 'वयं दूतघातकाः न।' - इदं वाक्यं केन कथितम्?

A. दुर्योधनेन

B. घटोत्कचेन

C. शकुनिना

D. धृतराष्ट्रेण

(6) चक्रायुधः कः?

A. अभिमन्युः

B. जनार्दनः

C. धृतराष्ट्रः

D. शकुनिः

(7) भवन्तः अपि क्रूरतराः।

A. राक्षसान्

B. राक्षसैः

C. राक्षसेभ्यः

D. राक्षसेषु

(8) 'कृतान्तः' शब्दस्य कः अर्थः?

A. पाण्डवः

B. सूर्यः

C. यमराजः

D. नष्टम्

प्र. 2. एकवाक्येन संस्कृतभाषायाम् उत्तरत-

(1) घटोत्कचः कस्य सन्देशं नयति?

उत्तरम् - घटोत्कचः जनार्दनस्य (श्रीकृष्णस्य) सन्देशं नयति।

(2) अभिमन्युः कं द्रष्टुं स्वर्गम् अभिगतः?

उत्तरम् - अभिमन्युः पितामहं (पाण्डुराज) द्रष्टुं स्वर्गम् अभिगतः।

(3) कुत्र सुप्तान् भ्रातृन् निशाचराः न दहन्ति?

उत्तरम् - जतुगृहे सुप्तान् भ्रातृन् निशाचराः न दहन्ति।

(4) घटोत्कचः कस्य वचनात् दूतः भवति?

उत्तरम् - घटोत्कचः पितामहस्य वचनात् दूतः भवति।

प्र. 3. अधोलिखितानां कृदन्तानां प्रकारं लिखत

(1) श्रोतव्यः- विध्यर्थ कृदन्तम्

(2) परित्यज्य – पूर्वकालवाचकं ल्यबन्तं धातुसाधितम् अव्ययम्

अथवा सम्बन्धक भूतकृदन्तम्

(3) अभिगतः - त-प्रत्ययान्तं कर्मणि भूतकृदन्तम्

(4) उपसृत्य – पूर्वकालवाचकं ल्यबन्तं धातुसाधितम् अव्ययम्

अथवा सम्बन्धक भूतकृदन्तम्

(5) द्रष्टुम् – हेत्वर्थकं धातुसाधितं तुमन्तम् अव्ययम्

(6) काङ्क्षितम् – कर्मणि भूतकालवाचकं धातुसाधितं विशेषणम्

अथवा कर्मणि भूतकृदन्तम्

प्र. 4. सन्धिविच्छेदं कुरुत-

(1) घटोत्कचोऽहम् = घटोत्कचः + अहम्

(2) शकुनिरेषः = शकुनिः + एषः

(3) दूतोऽहमस्मि = दूतः + अहम् + अस्मि

(4) दूत इति = दूतः + इति

प्र. 5. समासप्रकारं लिखत-

- (1) कुरुकुलप्रदीपः - षष्ठी तत्पुरुष समासः
- (2) चक्रायुधः - बहुव्रीहि समासः
- (3) पुत्रशोकसमुत्थितः - षष्ठी तत्पुरुष, तृतीया तत्पुरुष समासः
- (4) धृतराष्ट्रः- बहुव्रीहि समासः

प्र. 6. रेखाङ्कितानां पदानां स्थाने प्रकोष्ठात् उचितं पदं चित्वा प्रश्नवाक्यं
रचयत

(कस्य, केन, कीदृशाः, कम्, किमर्थम्)

(1) घटोत्कचः पितामहम् अभिवादयति।

- घटोत्कचः कम् अभिवादयति?

(2) त्वं युद्धार्थं न आगतः।

- त्वं किमर्थं न आगतः?

(3) वयं दूतघातकाः न।

- वयं कीदृशाः न?

(4) जनार्दनस्य पश्चिमः सन्देशः श्रोतव्यः।

- कस्य पश्चिमः सन्देशः श्रोतव्यः?

પ્ર. 7. ઉદાહરણાનુસારં નામરૂપસ્ય પરિચયં કારયત- ઉદાહરણ અનુસાર નામરૂપોનો પરિચય કરવો:

નામરૂપમ્	શબ્દઃ	લિંગમ્	વિભક્તિ	વચનમ્
ઉદા. વચનાત્	વચન	નપુંસકલિંગમ્	પચ્ચમી	એકવચનમ્
(1) અંશુભિઃ -	<u>અંશુ</u>	<u>પુંલિંગમ્</u>	<u>તૃતીયા</u>	<u>બહુવચનમ્</u>
(2) શકુનેઃ	<u>શકુનિ</u>	<u>પુંલિંગમ્</u>	<u>પચ્ચમી-ષષ્ઠી</u>	<u>એકવચનમ્</u>
(3) આશયા	<u>આશા</u>	<u>સ્ત્રીલિંગમ્</u>	<u>તૃતીયા</u>	<u>એકવચનમ્</u>
(4) પિતામહમ્ -	<u>પિતામહ</u>	<u>પુંલિંગમ્</u>	<u>દ્વિતીયા</u>	<u>એકવચનમ્</u>
(5) રાક્ષસેભ્યઃ	<u>રાક્ષસ</u>	<u>પુંલિંગમ્</u>	<u>ચતુર્થી-પચ્ચમી</u>	<u>બહુવચનમ્</u>

प्र. 8. धातुरूपाणां परिचयं कारयत – धातु३पोनो परिचय करवो:

धातुरूपम्	मूलधातुः	पदम्	कालः/अर्थः	पुरुषः	वचनम्
उदा. गच्छ	गम्	परस्मैपदम्	आज्ञार्थ	मध्यम	एकवचनम्
(1) प्रहरध्वम् -	<u>प्र + ह</u>	<u>आत्मनेपदम्</u>	<u>आज्ञार्थ</u>	<u>मध्यम</u>	<u>बहुवचनम्</u>
(2) दहेत	<u>दह्</u>	<u>परस्मैपदम्</u>	<u>विध्यर्थ</u>	<u>अन्य</u>	<u>एकवचनम्</u>
(3) भवतु	<u>भू</u>	<u>परस्मैपदम्</u>	<u>आज्ञार्थ</u>	<u>अन्य</u>	<u>एकवचनम्</u>
(4) समाचर	<u>सम्+आ+चर्</u>	<u>परस्मैपदम्</u>	<u>आज्ञार्थ</u>	<u>मध्यम</u>	<u>बहुवचनम्</u>

પ્ર. 9. કોષ્ઠગતપદાનિ પ્રયુજ્ય સંસ્કૃતવાક્યાનિ રચયત -

કૌસભાંનાં પદો યોજીને વાક્યો રચો :

(1) ધૃતરાષ્ટ્ર કૌરવોના પિતા હતા. (ધૃતરાષ્ટ્ર કૌરવ જનક અસ્)

ઉત્તરમ્ - ધૃતરાષ્ટ્રઃ કૌરવાણાં જનકઃ આસીત્।

(2) ઘટોત્કચ જનાર્દનનો સંદેશ લાવે છે. (ઘટોત્કચ જનાર્દન સન્દેશ આ+ની-નય)

ઉત્તરમ્ - ઘટોત્કચઃ જનાર્દનસ્ય સન્દેશમ્ આનયતિ।

(3) અમે દુતને હણનારા નથી. (અસ્મદ્ દૂતઘાતક ન)

ઉત્તરમ્ - વયં દૂતઘાતકાઃ ન।

(4) ઘટોત્કચ ધૃતરાષ્ટ્રને પ્રણામ કરે છે. (ઘટોત્કચ ધૃતરાષ્ટ્ર પ્ર + નમ્)
ઉત્તરમ્ - ઘટોત્કચઃ ધૃતરાષ્ટ્ર પ્રણમતિ।

પ્ર.10. અધોદ્તાનાં પ્રશ્નાનામ્ ઉત્તરાણિ ગુર્જરભાષાયાં લિખત -

(1) ઘટોત્કચ શકુનિને શી સલાહ આપે છે?

ઉત્તર : ઘટોત્કચ શકુનિને સલાહ આપતાં કહે છે કે, “હે શકુનિ ! જૂગટાના પાસા છોડીને બાણથી યુદ્ધ કરવા યોગ્ય થા.”

(2) ઘટોત્કચ દુર્યોધનને રાક્ષસથી પણ વધારે ફૂર શા માટે કહે છે?

ઉત્તર : દુર્યોધન લાક્ષાગૃહમાં સૂતેલા પોતાના ભાઈઓ(પાંડવો)ને સળગાવી દે છે; રાક્ષસો પણ આવું ફૂર કૃત્ય ન કરે. આ કારણે ઘટોત્કચ દુર્યોધનને રાક્ષસો કરતાંય વધારે ફૂર કહે છે.

(3) અભિમન્યુનું મૃત્યુ થતાં અર્જુને કરેલા વિલાપ વિશે લખો.

ઉત્તર : યુદ્ધના મેદાનમાં અભિમન્યુનું મૃત્યુ થતાં તેના પિતા અર્જુન વિલાપ કરતાં કહે છે : ‘હાય પુત્ર ! કુરુકુળના તેજસ્વી દીપક ! હાય વત્સ ! યદુકુળના અંકુર ! તારી માતા (સુભદ્રા)ને અને મને છોડીને પિતામહ (પાંડુરાજ)ને મળવાની ઇચ્છાથી તું સ્વર્ગે સિધાવ્યો !!

પ્ર. 11. ગુજરાતી ભાષામાં ટૂંક નોંધ લખો :

(1) ઘટોત્કચનું પાત્રાલેખન

ઉત્તર : હિડિમ્બા રાક્ષસીનો ભીમથી થયેલો પુત્ર. તેનું માથું ઘડા જેવું અને વાળવિહોણું હતું એટલે તેનું નામ 'ઘટોત્કચ' પડેલું. કર્ણે અર્જુનના વધ માટે સુરક્ષિત રાખેલી 'શક્તિ'નો પ્રયોગ આના પર કરવો પડ્યો હતો. ઘટોત્કચ શ્રીકૃષ્ણના દૂત તરીકે ધૃતરાષ્ટ્રની સભામાં આવે છે. દુર્યોધન અને શકુનિ સાથેના ઘટોત્કચના સંવાદો રોચક છે. કવિ ભાસે રાક્ષસીના પુત્ર ઘટોત્કચના પાત્રનો ઉપયોગ કરીને પ્રેક્ષકોના માનસપટલ ઉપર દુર્યોધનની રાક્ષસી વૃત્તિ પ્રગટ કરવાનો સફળ પ્રયત્ન કર્યો છે. ઘટોત્કચનું માનવીય વર્તન પ્રશંસનીય છે.

(2) શ્રીકૃષ્ણનો સંદેશ:

ઉત્તર : ઘટોત્કચ શ્રીકૃષ્ણનો સંદેશ લઈને હસ્તિનાપુર આવે છે. તે ધૃતરાષ્ટ્રની સભામાં શ્રીકૃષ્ણનો સંદેશ આ રીતે આપે છે : “હે રાજાઓ ! સાંભળો જનાર્દનનો અંતિમ સંદેશ - આચરવા યોગ્ય કર્મનું સારી રીતે આચરણ કરો; સ્વજનોને રક્ષવાની ચિંતા કરો; મનમાં જે ઇચ્છેલું હોય તે અહીં પૃથ્વી પર માણી લો; અર્જુનનું રૂપ ધારણ કરેલા યમરાજ કાલે સવારે સૂર્યકિરણોની સાથે જ તમારી પાસે આવી જશે.”